

ה"א שם הלשון - מי גרם לכם לצורך לבבלי הזה לא על שלא שימשתם לשני גדולי עולם לשמיעה ואבטליון שהיו יושבין אצלכם עכ"ל הירושלמי. ולפי גירסא זו א"ש דבאמת לא תלה העצלות שבהם לעלייתו מבבל אלא רק לתה למה הוצרכו לו [להלל] משום העצלות שבהם.

יד) בדרך (סז). כתב לעיין בהא דכתיב דמצורע בדר ישב האם זהו רק דין שילוח שמגדיר להיכן הוא משתלח או שגם מצוה עליו להיות לבד בפועל ואסור לטמאים אחרים להיות עמו?

נ.ב. נראה ודאי כצד השני דהוה איסור לישב עמו וצריך לישב לבד בפועל מדכתיב [ויקרא י"ג-מ"ה] וטמא טמא יקרא ופרש"י משמיע שהוא טמא ויפרשו הכל ממנו עכ"ל ומשמע מזה דמה דכתיב בדר ישב אין זה רק שמגדיר להיכן משתלח אלא צריך להיות לבד ואסור לישב עמו וכן על הפסוק בדר ישב [שם מ"ו] פרש"י שלא יהיו טמאים אחרים יושבין עמו [והוא מגמ' כאן סז:] עכ"ל הרי דהאיסור לישב עמו וזה פשוט.

ושוב חקר מע"כ דיש לעיין אם זהו דין שנאמר למצורע להיות לבד או לשאר טמאים לא להיות עמו?

נ.ב. מהנ"ל דכתיב טמא טמא יקרא ופרש"י "משמיע" שהוא טמא "ויפרשו" הכל ממנו. משמע דהאיסור על שאר טמאים לא להיות עמו דכשומעים שהוא טמא צריכים "לפרוש ממנו". ועל המצורע מוטל רק החיוב "להשמיע" שהוא טמא וע"י כן "יפרשו" ממנו. וכן ברמב"ם [פ"י מהלכות טומאת צרעת ה"ח] כתב ... כל המטמאים את האדם חייבין "להודיע" לכל שהן טמאים כרי "שיפרשו" מהן שנאמר וטמא טמא יקרא הטמא "מודיע" שהוא טמא עכ"ל ומשמע בהדיא מדבריו דעל הטמא [המצורע] מוטל רק החיוב להודיע. "והפרשה" מוטל על שאר הטמאים. וזה ברור בס"ד. ומש"כ מע"כ דלכאורה למצורעים אחרים מותר להיות עמו.

נ.ב. זה אינו, וראיה לזה מדברי המהר"ץ חיות במס' נדרים [ז:] שכתב שם באמצע הדיבור - דקיי"ל בדר ישב שאינו יושב "אף עם שאר מצורעים" עכ"ל ומש"כ קיי"ל כוונתו לגמרא כאן [סז]. שלא יהיו טמאים אחרים יושבין עמו. ורואים שלמד המהר"ץ חיות בדברי הגמ' דאסור לו לישב אף עם שאר מצורעים. וזה ברור. ורש"י שם דכתב בדר"ה שלא יהיו טמאין אחרים יושבין עמו כגון זבין וטמאי מתים [כו'] הא דלא כתב חידוש יותר גדול דאסור לישב אף עם שאר מצורעים? י"ל דלא חש רש"י שם לפרש זה אלא רק ר"ל שם דהמצורע משתלח חוץ לשלש מחנות ונמצא דאינו יושב עם זבין וטמאי מתים [אבל באמת גם אסור לישב בין המצורעים] וזהו דסיים רש"י שם למדנו לשלוחו של מצורע שהוא חמור מכולן. ר"ל שהוא משתלח חוץ לג' מחנות ואינו יושב עם זבין וטמאי מתים ודו"ק.

ומש"כ מע"כ דחזינן בגחזי ובניו דישובו בהדדי. נ.ב. לא ידעתי היכא חזינן ואי משום דכתיב בהו [מלכים ב' ז' ג'] וארבעה אנשים היו מצורעים פתח השער ויאמרו איש אל רעהו מה אנחנו יושבים פה וגו' הרי אפשר דישובו ודברו איש אל רעהו כהרחק ד' אמות אחד מהשני. דמסתבר דזהו שיעור הרחקה בין המצורע לשאר הטמאים כמו בכל מקום דשיעור הרחקה הוי ד' אמות.

ומש"כ מע"כ לפי סברתו דגחזי ובניו ישבו בהדדי "דאולי בנו לא חשיב אחר" נ.ב. לא מסתבר בענין זה לומר דבנו לא חשיב אחר דאם התורה הרחיקה מצורע א' מן השני ואמרה "בדר ישב" שלא ישב אף עם שאר מצורעים [וכנ"ל] מ"ש בנו מאחר. ובפרט לפמש"כ רש"י [ויקרא י"ג-מ"ו] שהטעם לזה הוא עונש על שדיבר לשה"ר והפריד בין איש לאשתו ובין איש לרעהו [והביאו מע"כ] אם נאמר לו דעם בנו [שהוא גם מצורע או אפשר לפי סברת מע"כ אף אם אין הבן מצורע] מותר לו לישב שלא חשיב הבן אחר - מה ירגיש שהפריד בין אדם לחבירו ואיזה עונש הוא דמותר לו לישב עם בנו בהדדי כל היום? ! אלא ודאי כדכתבנו דגחזי ובניו לא ישבו בהדדי בתוך ד' אמות דגם עם בנו אסור לישב בהדדי וכנ"ל.

טו) בדרך [סח:] הסביר האיך השתכחו רב יוסף ורב ששת בלימודם. וגם למה דוקא שניהם השתכחו יעו"ש ושוב הקשה שם מב"ק (פז). דאמר רב יוסף מאן דאמר לי אין הלכה כר"י (שסומא פטור מהמצוות) עבדינא יומא טבא לרבנן מ"ט דכי מפקדינא אית ליה אגרא טפי דקשה ממה ששנינו באבות (פ"א מ"ג) אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב ע"מ לקבל פרס? ותירץ לפי שהיה סומא והיה פטור מעיקר הדין וא"כ גם ממשנה זו נפטר ע"כ.

נ.ב. יש להוסיף עוד מהתוס' לעיל [ח: בדר"ה שיוכה לעוה"ב כו'] שהקשו מהגמ' [שם] האומר סלע זו לצדקה בשביל שיחיה בני או שאהיה בן העוה"ב הרי זה צדיק גמור מהמשנה דאבות הג"ל אל תהיו כעבדים כו' ותירצו דהמשנה באבות איירי בכה"ג שאם לא תבוא לו אותה הטובה שהוא מצפה תוהא

ומתחרט על הצדקה שעשה אבל מי שאינו תוהא ומתחרט ה"ז צדיק גמור ע"כ דברי התוס' וזה יש לתרץ נמי הכא דהא דאמר רב יוסף אית ליה אגרא טפי דהיינו לעוה"ב ששם יקבל שכר ודמי ממש לאומר בשביל שאהיה בן העוה"ב. אבל אם לא היה מקבל שכר לא היה מתחרט על מצוותיו שעשה ולכך הוי צדיק גמור ולא נכלל בכלל המשנה אל תהיו כעבדים כו' וכנ"ל מתוס', ובתוס' ר"ה [ר. ד"ה בשביל] הקשו נמי כמו בתוס' הנ"ל ותירצו דהמשנה באבות קאי על אומות העולם שתוהין על הראשונות ע"כ. ועיין בתויו"ט אבות [שם] סד"ה אל תהיו כו' דכתב דאין לפרש דברי התוס' כפשוטו דהאיך אפשר לומר כן שהתנא נקט מילתא על העכו"ם? ולכך פי' דהתוס' ודאי ר"ל בישראל התוהא דהוה כגון עכו"ם שהם תוהים ע"ש. ובתוס' ע"ז [יט. בר"ה ע"מ] הלשון כדברי התויו"ט הנ"ל ע"ש.

ועיין עוד בספר בן יהוידע כאן בד"ה חדאי נפשאי כו' ובד"ה ובאופן אחר כו' היטב באריכות ודו"ק. טז) מה שכתב במשנה (צו.) מה בין פסח מצרים לפסח דורות כו' דתנא ושייר דבפסח מצרים גם אינו נשחט בג' כתות. נב. עיין בתוספתא כאן [פ"ח-ח] דבפסח מצרים היה כן ג' כתות. וכן בתויו"ט על משנה כאן בד"ה ופסח דורות כו' הוכיח מהירושלמי דאף בפסח מצרים היה שלש כתות [ע"ש]. ומש"כ מע"כ דתנא ושייר דבפסח מצרים אין אימורים.

נב. עיין בתוספתא כאן [פ"ח-ז] עוד דברים שיש בין פסח מצרים לפסח דורות ולא נקטם תנא דידן [ע"ש].

יז) מה שעמד ברף [קג:] במעשה דרבא ור' יעקב בר אבא למה התחמק רבא מלומר הטעם האמיתי ואמר לו שמעיה מדעתיה דנפשיה קא עביד כו'?

נב. כבר עמד בזה המהרש"א וציין לעיין במרדכי באורך יעו"ש.

ועיין עוד בט"ז או"ח סי' רח"צ סק"א ובמג"א שם סק"ד מה שתירצו [ע"ש].

יח) מה שעמד ברף [קיג:] ג' הקב"ה שונאן המדבר א' בפה וא' בלב והיודע עדות בחבירו ואינו מעיד לו והרואה דבר ערוה בחבירו ומעיד בו יחידי והקשה מע"כ דמהו נפק"מ הרי בין כה אסור?

נב. יש ליישב שפיר עפמ"ש בבן יהוידע כאן יעו"ש באורך ותורף דבריו הוא דשונאן ר"ל דשונאן "ביותר" דאל"כ כל דבר שזה איסור הקב"ה שונא [ומהו הרבותא כאן] והטעם בהני דשונאן ביותר היינו בשנים הראשונים לפי שהאדם חושב כאילו אין הקב"ה יודע מה שכלכבו וגם באחרון הקב"ה שונא ביותר לפי שמזה יצא נזק לישראל שאז גם השטן רוצה להעיד עליהם יחיד עכ"ד. ולפ"ז י"ל דלכן אשמעין מאמר זה דג' אלו הקב"ה שונאן "ביותר" דע"י כן יזהר טפי בדברים אלו וע"י כן לא יהא שהקב"ה ישנא אותו ביותר ח"ו ודו"ק.

עוד חמה מע"כ לגבי מעיד יחידי מ"ש מכל לשה"ר? ואמאי לא נקט סתם לשה"ר?

נב. גם זה יש ליישב שפיר עפמ"ש בבן יהוידע כאן דהטעם דשונאן הקב"ה למעיד יחידי "ביותר" [וכנ"ל דזהו הרבותא הכא דשונאן ביותר] בשביל שמזה יצא נזק לישראל שאז גם השטן רוצה להעיד עליהם יחידי וכן מצינו לרז"ל [זוהר ח"ג דף ער"ה ע"א] בדין של מעלה ביום ר"ה שאומר לשטן הבא עדים ומביא מלאך הממונה על חמה להעיד וכשירצה להביא את מלאך הממונה על הלבנה לא ימצאוהו מפני שהלבנה מוכסית דכתיב בכסה ליום חגנו ולפ"ד של זה שמעיד יחידי יאמר השטן גם בזה תסגי עדות יחידי שהוא מלאך הממונה על חמה לכך שונאן הקב"ה לזה ביותר עכ"ד.

ולפ"ז שפיר מתורץ דדוקא נקט הכא מעיד יחידי ולא סתם לשה"ר דדוקא בזה שונאן הקב"ה ביותר וזהו הרבותא בהני דברים דשונאן ביותר וכנ"ל ודו"ק.

יט) ברף [קיח:] עמד על מה דאמר שר של ים להקב"ה כלום יש עבד שתובע את רבו אמר לו נחל קישון יהיה ערב ע"כ והקשה מע"כ דנראה כאילו השר של יום אינו מאמין להקב"ה ח"ו דצריך שנחל קישון יהיה ערב?

נב. בעיין יעקב על עין יעקב בערכין [טו.] הסביר היטב למה הוצרך ערב לפי שהוא גנאי לרב שיהא חייב לעבד דנמצא כאילו הוא עבדו של עבד שלו כי עבד לזה לאיש מלוה אבל כשהעמיד ערב הערב יכול לתבוע אותו כיון שלא הלוח לו רק שנעשה ערב עבורו ולא מיקרי עבדו עכ"ד. וע"ע בספר נתן פרוי להגר"ג געשטעטנער שליט"א על פרק ערבי פסחים כאן מה שתיירץ ע"ש. וע"ע בסה"ק פני מנחם [מאדמו"ר מגור זצוק"ל] עה"ת כרך ויקרא עמוד פ"ט ד"ה בגמ' כו' מש"כ בזה.

עוד עמד מע"כ [שם] דצריך ביאור מצד הפרנסה לדגים מה הרויחו הדגים שבזמן פרעה מחיל סיסרא? נ.ב. נ"ל לתרץ עפמ"ש המהרש"א בח"א [שם] על דברי הגמ' דגים שבים אמרוהו [ואמת ה' לעולם] דגים לאו בעלי דיבור הם כו' ואפשר דהיינו "שר ומלאך שלהם" כו' עכ"ל ולפי"ז א"ש דאם נאמר כפשטות לשון הגמ' "דדגים" שבים אמרוהו שפיר קושייתו מה הרויחו הדגים שבזמן פרעה מחיל סיסרא? אך אם פי' "דהשר" שלהם אמר ואמת ה' לעולם [וכנ"ל] א"ש דלשר של הדגים אין נפק"מ איזה דגים יאכלוהו אם בזמן פרעה או בזמן סיסרא אלא העיקר שקיבל חזרה פרנסה לדגים. ועוד יותר מזה הרויח השר של הדגים שקיבל "אתר ומחצה".

(כ) בדף [קכא:] בספיקת הגמ' בפדיון הבן מי מברך שהחיינו. כתב מע"כ בענין שהחיינו אי שייך גם למצוות או לא.

נ.ב. ע"ע בקובץ באו"י גליון מ"ו עמודים צ"ט-ק"ב דן הרב צבי סגל שליט"א בארוכה בענין שהחיינו בברכת המצוות. וע"ע בשו"ת הרמב"ם סי' קמ"א ובשו"ת הרשב"א ח"א סי' קכ"ו.

גמליאל הכהן רבינוביץ

כולל חוקי חיים [שע"י מוסדות שומרי

אמונים] בני-ברק

תגובת הכותב

ראשית ברצוני להבהיר את מטרתי במאמר "הערות במסכת פסחים" (גליון פב עמ' קכו): המאמר הינו ליקוט קטן מהערות שנצטברו לי בסדרי לימוד בקיאות, ונכתבו על אתר בלא הרחבת העיון (בכדי שישארו בגדר "הערות קצרות". ולכן גם ישנם הרבה דברים שקוצרו מאד ונכתבו ברזז וכד'). השתדלתי ללקט הערות שאינן דורשות לימוד בתוך הסוגיא ושיוכלו לענין ציבור לומדים רחב ולא רק מי שלומד כעת פסחים, מתוך כוונה לבחון את תגובת הקוראים להערות אלו ואי"ה לכשירחיב יתכן שאוציאם לאור. בקשר למכתב הנ"ל נהניתי לקוראו ודבריו נחמדים ונעימים ובאים להגדיל תורה ולהאדירה וישר כוחו. ראיתי לנכון רק להעיר כמה הערות קטנות על דבריו:

מש"כ (באות יד) לענין בדר ישב הנאמר במצורע - לפענ"ד עדיין הספק במקומו עומד, דמש"כ רש"י (בויקרא יג-מה) שקורא טמא שיפרשו ממנו היינו שלא יטמאו מחמתו, ואינו נוגע לשיבה בדר, ופשוט. (ומפורש כן גם ברמב"ם פ"י מטומאת צרעת ה"ח שהביא הכותב בהמשך, שהוא הדין בשאר טמאים!). וגם מה שהביא מרש"י שלא יהיו טמאים אחרים יושבים עמו היינו דשאר טמאים משתלחים חוץ לכו' מחנות והמצורע חוץ לג', אבל מנ"ל מהכא שאסור לשאר טמאים לצאת חוץ למחנה שלישי ולהיות עמו? ומה שהביא מהמהר"ץ חיות, על זה גופא אנו דנים והמהר"ץ כותב כן מעצמו בלא לציין שום מקור. (ומרש"י בדף סז. שהביא הכותב לכאן) ראייה הפוכה, אמנם ברור שהנדון שם הוא על גדרי השילוח וזהו רק גילוי לאיזה מחנה משתלח וכמש"כ הכותב שם בתוך דבריו ואינו נוגע לספק דין כלל, וא"כ הכותב עצמו סותר בסו"ד מש"כ בתחילת דבריו שם). וגם מש"כ בסו"ד שם להשוות מצורע למנודה הוא תמוה, ויעו' במור"ק (טו) שיש דברים שמשוים אבל ומנודה ומצורע ויש דברים שאינם שוים, ולכל דבר שם בענין מקור וראייה. ואדרבה מסברא נראה דלענין זה אין מצורע ומנודה שוין, דבמנודה הוא דין שיהיה יחידי וגלמוד, ואין משנה היכן הוא נמצא, ואילו במצורע זהו דין ב"מקום" להיכן הוא משתלח. (ומה שרצה הכותב לטעון שבענין ד' אמות, יש להקשות ע"ז מהסברא שכתב בסו"ד שמענישים אותו על שהפריד בין איש לרעהו, וא"כ ד"א לכאן לא סגי הכא). ומה שכתבתי שיתכן שבנו לא חשיב אחר - הסברא בזה פשוטה דאדם שנמצא בחברת אנשים עם דעות שונות וכד' אינו "לכד" משא"כ כשאנשים קרובים בדעותיהם חסר לאדם את הרגשת השינוי, וכ"ז אינו מוכרח ומוחלט ורק כתבתי הצעה בדרך אפשר. (וע"ע בערכין כה: שבנו לא חשיב "אחר" ואח כן).

ונראה להביא ראייה לצד שני - יעו' במשנה בנגעים (פ"ג מ"ב) שעושים לו מחיצה בביהכנ"ס, ופירשו כל הראשונים שהוא מטעם חשש טומאה ואינו מדין "בדר", ומשמע שאינו מצווה להיות לבד! (ויעו' תרוה"ד ח"ב סי' צה). ויש לדחות בדוחק ולחלק דביהכנ"ס שאני דאינו גר שם. אח"כ מצאתי בחומש תורה תמימה (ויקרא יג-מו אות קצב) שכתב כדברינו שמותר לשאר מצורעין להיות עמו, ומחלק

בין לשון "בדר" שכולל גם קבוצת אנשים בפני עצמם כלשון הפסוק הן עם לבדד ישכון, לבין לשון "גלמוד" שמשמעו לבד ומציין לגמ' רה"ש (כו.) יעו"ש. (וע"ש עוד באות קצג). וכדבריו כתב המלבי"ם שם (אות קנו), ע"ש. וכן יש להוכיח ממש"כ שם בדעת זקנים מבעלי התוס', ע"ש. וכן מתרגום יונתן בן עוזיאל שם, יעו"ש ואכמ"ל. ודו"ק. (ועדיין יש להסתפק מה דין שאר אנשים, ומדלא מצינו מפורש שאסורים להיות עימו משמע לכא' דשרי).

במש"כ (באות א) שהלל עצמו נקט לשון ארוכה ונקייה, יש לעיין לפ"ו בדברי הבן יהודע שם שמחלק בין רב לתלמיד. (ולמש"כ במאמרי הנ"ל שזוהי לשון יותר מדויקת כאן א"ש, וכן איתא בראשונים וכמו שצינתי שם).

מש"כ (באות יב) לא הבנתי דבריו, דלכא' השקדים ופרחים היו מחוברים למקל של אהרן ולא נפרדו ממנו, וא"כ אכתי צ"ב אמאי הוצרכו לגניזה מיוחדת.

במש"כ (באות טז) שפסח מצרים היה בג' כתות, מה שכתבתי הוא לפי דברי התוס' שם (צה). ד"ה מה, ע"ש. וע"ע ביש סדר למשנה (פ"ט מ"ה).

במש"כ (באות יח) לגבי ג' הקב"ה שונאן - יעו' עוד בתו"י יומא (עד: ד"ה טוב.

בהודמנות זו רציתי להוסיף למש"כ בקובץ הנ"ל על הגמ' פסחים (עז). לגבי לבישת ציץ ביוה"כ - יעו' בתו"י ביומא (ז: ד"ה אלא ובתוס' ד"ה בגדי (שם סט). דבציץ יש דין לבישה מיוחד ואינו תלוי בלבישת שאר הח' בגדים. ע"ש.

בכבוד רב
יואב רוזנטל

ניחום אבלים בשבת לכתחילה או בדיעבד

בגמרא שבת (ד"ב) מבואר: אין מנחמים אבלים בשבת דברי בית שמאי, ובית הלל מתירים וכו', ואמר רבי חנינא בקושי התירו לנחם אבלים ולבקר חולים. ע"כ. וטעמא דמילתא דב"ש פרש"י - מפני שמצטער עם המצטערים, וזהו ג"כ הטעם דבקושי התירו. וכ"כ הר"ן (ה:), והאורחות חיים ת"א (סימן תיג).

הרמב"ם פסק (פכ"ד מהל' שבת ה"ה): ומבקרים חולים ומנחמים אבלים וכו'. נראה מלשונו דדין זה הוא אף לכתחילה ולא גרס למימרא דר"ח. וכן נראה מדברי הרי"ף דהעתיק פלוגתת ב"ש וב"ה ולא הביא דברי הר"ח. ולמעשה אם נתבונן בדבריהם של רבותינו הראשונים נחזה דהעתיקו להלכה דברי בית הלל בלבד בלא מימרא דר"ח דבקושי התירו.

כתב בספר האגודה (פ"ק אות יז) וז"ל: וכן ינחם אבלים בשבת. נראה מלשונו דדין זה הוא אף לכתחילה. וכן הוא בדברי האור זרוע (הל' שבת אות יז) בזה"ל: ומנהגינו לאחר שיוצאים בית הכנסת בשבת הולכים לבקר את החולה ואת האבלים וכו'. וכ"כ הראב"ן (פסקי שבת סימן שלח), מה שנהגו לבקר חולים ולנחם אבלים בשבת כבית הלל נהגו. עכ"ד. וכן ראיתי לפסקי ריא"ז (פ"ק שם אות ה) דסתם האי הילכתא ולא פירש שכתב, מותר לנחם אבלים בשבת. ע"ע במרדכי מו"ק (סימן תתקלא). וכ"כ הטור בשם אביו הרא"ש יו"ד (סימן שצג) בזה"ל: וכתב אדוני אבי הרא"ש ז"ל ונוהגין באשכנז שהאבל הולך לבית הכנסת בשבת ואחר התפלה יוצא האבל תחלה ויושב לפני בהכנ"ס וכל הקהל הולכים אחריו ויושבין שם שעה אחת וכו'. עכ"ל. וכן מבואר בספר סדר היום (קרבנות המוספין וחימת התפלה בשבת) וז"ל: קודם שילך לביתו [כשיצא מבהכנ"ס לאחר מוסף] אם יש איזה חולה לבקר, או אבל לנחם, או איזה חתן לשמח, ילך אליהם אחר צאתו, ונהגו בזה ביום שבת יותר מבימי החול משני ענינים, הא' מפני שאינו עוסק בשום מלאכה וענין שיחבטל מהמצוה מפני כן, הב' מפני שהוא מכובד היום מבשאר ימים ויש לו לבושים נקיים ונפש יחירה והוא ראוי להתכבד, והלה יש לו נחת רוח עמו וכו'. עכ"ד.

וכן מצינו לחד מקמאי מוהר"ר צמח בר"ש דוראן בנו של הרשב"ץ בשו"ת יכין וכו' ח"א (סימן קיז) שכתב, וא"כ הדבר ברור שמותר לנחם האבלים בשבת וכו'. וע"ש שכתב לבאר מימרא דר"ח "בקושי התירו לנחם אבלים בשבת", דלפרש"י דס"ל טעמא דמילתא שמא יצטער, היה אפשר שלא להתיר לנחם בשבת. אבל ב"ש וב"ה הלכה כב"ה לבד ממקומות ידועים שפסקו הלכה בפירוש כב"ש, לכן אמר